

УДК 94:339.922(47+57)

Добровольська А.Б.

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ СТРУКТУРИЗАЦІЇ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ПОСТРАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК

У статті аналізується вплив зовнішніх чинників на трансформацію пострадянського простору. Констатовано, що глобалізація спонукає провідні країни світу здійснювати освоєння та структуризацію гео економічного простору за допомогою створення інтеграційних об'єднань, оскільки об'єднання ресурсного потенціалу дозволяє ефективно адаптуватися до її наслідків. Розглянуто вплив центрів сили сучасного світу на інтеграційну стратегію нових незалежних держав пострадянського простору.

Ключові слова: *регіон, регіоналізація, глобалізація, світова політика, геополітичні трансформації, євразійська інтеграція, пострадянський простір.*

Добровольская А.Б. Внешние факторы структуризации геоэкономического пространства: опыт и перспективы постсоветских республик

В статье анализируется влияние внешних факторов на трансформацию постсоветского пространства. Констатировано, что глобализация побуждает ведущие страны мира осуществлять освоение и структурирование геоэкономического пространства посредством создания интеграционных объединений, поскольку объединение ресурсного потенциала, позволяет эффективно адаптироваться к ее последствиям. Рассмотрено влияние центров силы современного мира на

интеграционную стратегию новых независимых государств постсоветского пространства.

Ключевые слова: *регион, регионализация, глобализация, мировая политика, геополитические трансформации, евразийская интеграция, постсоветское пространство.*

Dobrovolskaya A.B. External factors of structuring of the geo-economic space: experience and prospects of the post-Soviet republics

The article analyzes the influence of external factors on the transformation of the post-Soviet space. It is stated that globalization encourages the leading countries of the world to develop and structure the geo-economic space through the creation of integration associations, since the pooling of the resource potential allows them to effectively adapt to the consequences of globalization. The influence of the centers of power of the modern world on the integration strategy of the newly independent states of the post-Soviet space is considered.

Keywords: *region, regionalization, globalization, world politics, geopolitical transformations, Eurasian integration, post-Soviet space.*

Закінчення «холодної війни» і розпад біполярної системи змінили долю не тільки Європи, а й усього світу. Вони дали потужний поштовх процесу глобалізації. Пожвавлення руху капіталів, прискорення розвитку інформаційних технологій, поширення принципів ринкової економіки посилили взаємну залежність країн і регіонів сучасного світу. Національні економіки країн пострадянського простору, з суверенітетом, що перебував у стадії інституційного наповнення і ринками, що розвивалися, влилися в світову економічну і політичну систему.

Сьогодні об'єктивними передумовами, що впливають на процеси геополітичних трансформації нових незалежних держав пострадянського простору, є як зростання взаємозв'язку і взаємозалежності сучасного світу (що супроводжується втратою або ослабленням суверенітету національних держав), так і прагненням зберегти у цих умовах власну унікальність.

З одного боку, нарастають чинники, які сприяють формуванню певної цілісності всесвітнього господарського організму, що викликано лібералізацією торгівлі, створенням сучасних систем комунікації та інформації, світових технічних стандартів і норм, що прийнято називати процесом глобалізації. З іншого боку, відбуваються найбільш інтенсивне, за історичними мірками, економічне зближення і взаємодія країн на регіональному рівні, формуються великі регіональні інтеграційні структури, які розвиваються у напрямку створення відносно самостійних центрів світової економіки.

В умовах загальної тенденції формування із все більш взаємопов'язаних і взаємозалежних національних економік єдиного

господарського механізму (що набуває в окремих сферах і секторах глобальних масштабів), процеси міжнародної інтеграції є об'єктивною реакцією на ослаблення національного суверенітету. Інтеграція стає інструментом прискореного розвитку регіональних економік і підвищення конкурентоспроможності країн-членів інтеграційних угруповань, а відповідно і зміцнення їх позицій у міжнародному співтоваристві. Міжнародна практика підтверджує тезу про те, що значимість і вага окремого регіону може зростати в міру поглиблення у ньому інтеграційних тенденцій.

Дисбаланс сил на світовій арені, який викликав крах СРСР, активізував глобальні трансформаційні процеси. Становлення багатопольного світу відбувається в умовах гострої політичної, економічної та військової конкуренції головних світових центрів сили за зони свого впливу. У новому світоустрої великі держави виступають гарантами суверенітету і безпеки для малих і середніх країн - реципієнтів цієї безпеки. Відбувається перегруповання геополітичних суб'єктів навколо нових центрів сили, представлених великими державами, які здатні поширити свій вплив далеко за межі власних кордонів.

Поява на мапі Центрально-Східної Європи нових незалежних держав, відкритих впливу глобальних і регіональних організацій і політичних акторів, активізувала нові напрями інтеграційних процесів на просторі Євразії. Теоретичне осмислення процесів інтеграції у сучасному світі, їх передумов, завдань і перспектив набуло актуального значення для політологів, економістів та істориків. Існує значний пласт літератури з теорії трансформації Євразії, яка стосується окремих інтеграційних проєктів або носить спеціалізований характер [1-12]. У той же час визначення взаємозв'язку трансформації пострадянського простору з глобальними та регіональними процесами, а також тенденцій і перспектив розвитку цього процесу тільки підвищили свою актуальність.

Республіки колишнього СРСР набули суверенітету в момент, коли система міжнародних відносин в цілому і її європейська частина все більшою мірою підпадали під вплив процесів інтеграції та регіоналізації. Дослідники цих процесів звертають увагу на те, що нові незалежні держави, які виникли на території колишнього Радянського Союзу, зіткнулися з об'єктивною необхідністю пошуку своєї ідентичності [13].

Самоорганізацію внутрішніх територій й спільнот колишніх союзних республік супроводжувала переоцінка власної самоідентифікації, яка все частіше відбувалася не за регіональною ознакою, а за субрегіональним принципом, відображаючи подальшу фрагментацію пострадянського простору. Пострадянські держави постали перед вибором – почати процес формування нового міжнародно-політичного регіону, в межах колишнього СРСР, або включитися в уже існуючий (ЄС) на основі участі у створених міжнародних структурах. Згодом поступове наповнення суверенітету держав, що утворилися на пострадянському просторі, реальним змістом проявило себе їхнім політичним вибором.

Пов'язане з розпадом Радянського Союзу утворення нових незалежних держав істотним чином вплинуло на динаміку і спрямованість трансформаційних процесів євразійського континенту. На території сучасної Євразії виникла складна конфігурація різнорівневих геополітичних утворень, яка суттєво впливає на сучасну систему міжнародних відносин.

Незважаючи на те що з моменту формального набуття суверенітету пройшло вже чверть століття, ряд зовнішніх і внутрішніх факторів уповільнює створення сталих фундаментів незалежного існування пострадянських держав на політичній карті Європи. На сучасному етапі країни пострадянського простору все ще знаходяться в стадії формування державності і пошуку власної ідентичності в міжнародній системі. З точки зору системи міжнародних відносин «серединні держави» зіткнулися з проблемами кінця біполярності, властивій епосі «холодної війни», вони постали перед вибором між системи НАТО/ЄС з одного боку, і Росією – з іншого. Нові незалежні держави зіткнулися з об'єктивною необхідністю формування власного курсу щодо трьох основних рушієвих сил європейської політики: відносин із Заходом (НАТО, ЄС, США), відносин з Росією та результатів розвитку відносин між Росією і Заходом [14].

З набуттям колишніми радянськими республіками суверенітету зросла актуальність пошуку нових форм взаємодії як усередині пострадянського простору, так і за його межами. Відцентрові тенденції супроводжувалися активними пошуками партнерів на Заході і Сході. Моделювання нових форматів об'єднання і досі викликає безліч питань, від вирішення яких багато у чому залежить напрям трансформації Євразії,

що значною мірою впливає на долі не тільки народів окремих країн, а й цілого континенту.

Формування власної державності в пострадянських країнах відбувалося в складній для зміцнення національної держави обстановці, що іноді змушувало їх жертвувати власним суверенітетом на користь міжнародних структур. Інтеграція в рамках сформованих наприкінці періоду біполярності центрів сили (насамперед ЄС та НАТО) стала для колишніх радянських республік усвідомленою необхідністю. Нові незалежні держави, які довго знаходилися в позиції об'єкта, а не суб'єкта європейської політики, по-різному реагували на спроби включення в організаційні рамки її головних трендів, що в свою чергу визначило різноманітність їх політики щодо можливої приналежності до усталених міжнародних структур.

Після розпаду СРСР нові незалежні держави почали реалізацію власних національних соціально-економічних і політичних моделей розвитку. Пошуки власної ідентичності підсилили інституційну диференціацію між пострадянськими країнами. Зокрема, це знайшло своє вираження у використанні різних моделей реформування економіки, в різних темпах перетворень, різному ступені державного інтервенціонізму та ін. [15].

Визначальним фактором на пострадянському просторі є те, що пошук наднаціональних інституційних рамок здійснюється в обстановці яскраво виражених геополітичних протиріч. Трансформаційні процеси в Європі та їх інституційне наповнення відбувається в умовах незавершеного після закінчення «холодної війни» геополітичного розділу континенту.

Для країн колишнього СРСР, що визначають свою стратегічну ідентичність і місце в сучасній Європі, вагомим чинником розвитку стає та обставина, що регіональна інтеграція є одним з найважливіших інструментів управління глобальними процесами. Освоєння якісно нових явищ міжнародного життя шляхом участі в міжнародних структурах дозволяє максимально використовувати переваги глобалізації та скорочувати її негативний вплив. Інтеграційні об'єднання все більше впливають на розвиток трансформаційних процесів на пострадянському просторі, вони сприяють знаходженню нового балансу

сил у регіоні на основі врахування інтересів широкого кола країн і недержавних суб'єктів світової політики [16].

За визначенням А.Мальгіна, європейська підсистема – це найбільш інституціоналізована підсистема сучасних міжнародних відносин. На його думку, міжнародні відносини в Європі починаючи з рубежу 1980-1990-х років можна розглядати як співвідношення трьох інституційно-політичних вимірів: загальноєвропейського (представленого НБСЄ/ОБСЄ), західноєвропейського (ЄС) і євроатлантичного (НАТО) [13].

Концептуальний поділ Східної Європи по «лінії Хантінгтона» об'єктивно ставить нові незалежні держави пострадянського простору перед необхідністю вирішення геополітично-мотивованої інтеграційної дилеми. Пострадянські країни, незалежно від логіки внутрішнього розвитку і власних прагнень, повинні зробити вибір: з ким і в яких організаційних рамках йти в XXI ст. І на це питання вони відповідають по-різному.

Автономність окремих країн в Європі постійно знижується. З одного боку, пострадянські країни в Європі знаходяться під дедалі більшим впливом нових трендів, з іншого боку – з самого початку суверенного існування вони є об'єктом інтеграційної політики Росії і основним адресатом впровадження інтеграційних проектів в межах колишнього СРСР.

Історичні передумови трансформаційних процесів на пострадянському просторі склалися під впливом двох великих інтеграційних проектів в Євразії – Російської імперії і СРСР. Ці імперські інтеграційні проекти мали фундаментальні наслідки – на величезній території було створено єдину соціально-економічну систему, яка забезпечувала функціонування спільного господарського механізму. Після розпаду СРСР окремі елементи взаємної привабливості нових незалежних країн пострадянського простору зберегли свою актуальність. Матеріальну основу такої привабливості створювали компоненти єдиного, в недавньому минулому, господарського комплексу Радянського Союзу, на основі: технологічної спільності виробництва; приблизно однакового (відносно невисокого за світовими стандартами) технічного рівня; можливості впровадження загальних техніко-технологічних стандартів, створення спільної транспортної інфраструктури та мереж комунікацій, енергетичних систем; суміжних кордонів і пов'язаних з цим вигод. Не менш актуальним

був і вплив ряду гуманітарних чинників, породжених спільним існуванням радянських республік у межах єдиної у недавньому минулому держави. Це – спільна мова міжнародного спілкування; збережені численні родинні зв'язки; спільний культурний простір і багато іншого, що створювало сприятливі умови для більш тісного об'єднання цих країн.

Пройдений шлях міжнародної інтеграції країн пострадянського простору свідчить про недосконалість сформованих тут інститутів і механізмів і вимагає більш точного визначення мети і місії інтеграційних об'єднань у форматі євразійської інтеграції, а також більш точного визначення ролі окремих держав у процесах відтворення, як у межах окремих національних господарських систем, так і у рамках інтеграційних об'єднань. Вирішення цього завдання актуалізує важливість чіткого визначення специфіки стратегічного рівня інтеграційного процесу, що має охоплювати не тільки економічну складову, а й геополітичні та соціокультурні чинники, а також стан зовнішнього середовища.

За останні 25 років вагомі чинники взаємної привабливості колишніх союзних республік, якщо не зникли, то значно ослабли. Значення і вплив пострадянського інтеграційного потенціалу поступово, але безупинно згасає. Ослаблення взаємного тяжіння між новими незалежними державами супроводжується посиленням ролі міжрегіональних центрів світової політики. У своїх інтеграційних стратегіях національні еліти нових незалежних держав, як правило, орієнтуються на поточну кон'юнктуру.

Сучасний стан пострадянського простору демонструє складну сукупність ключових чинників, які зумовлюють багатовекторний характер інтеграції, що викликано, з одного боку, внутрішнім різноманіттям національних інтересів держав, а з іншого боку, зовнішніми орієнтирами і пов'язаними з ними зовнішніми обставинами. Вагомою зовнішньополітичною обставиною для багатьох пострадянських республік є привабливий образ Євросоюзу на заході, і Китаю на сході, як центрів політичного впливу, військової та економічної сили, що знаходяться у безпосередній близькості від їх територій.

З ослабленням позицій Росії у країнах СНД, континентальні та позаконтинентальні центри світової політики активно включилися у змагання за вплив на пострадянському просторі. У процесі соціально-політичної трансформації практично усі нові держави пострадянського

простору орієнтувалися як на досвід розвинених західних країн, так і на їх підтримку (насамперед США і Євросоюзу). Суб'єктивні стратегії реалізації власних геополітичних інтересів світових центрів сили значною мірою впливають на процес регіоналізації євразійського простору. Відомий американський фахівець з пострадянського простору З.Бжезинський вважає, що інтерес США полягає у тому, щоб створити таку ситуацію, при якій жодна країна не контролювала б даний геополітичний простір, а провідні світові держави мали прямий доступ до його фінансово-економічних ресурсів [17].

Освоєння «східноєвропейського ресурсу» інтеграційними структурами Заходу має на меті зміцнити конкурентоспроможність Європейського союзу і НАТО по відношенню до інших центрів сили сучасного світу. Обмежена в територіях і сировинних ресурсах Європа для збереження конкурентоспроможності окремих економік, і в цілому позиції континенту, потребує об'єднання. На даному етапі розвитку ЄС знаходиться в процесі вироблення інституційних рамок, найбільш придатних для вирішення цих проблем.

У рамках розподілу пріоритетів між трьома трендами політики щодо пострадянського простору Європейський союз займається економічними проблемами, але в цілому ігнорує їх значення для безпеки пострадянських країн. НАТО займається проблемами безпеки, але, не заперечуючи економічний фактор, приділяє йому мало уваги. Уряди окремих країн – США, Німеччини, Великобританії і Франції, які теоретично цілком могли б об'єднати обидва аспекти, цього не роблять, або, принаймні, не робили протягом більшої частини першого десятиліття після розпаду Радянського Союзу [18].

Як відзначає А.Богатуров, після падіння комунізму в країнах Центральної та Східної Європи важливо було створити умови, при яких найбільш розвинені країни Заходу могли отримати доступ до інтелектуальних, людських, енергосировинних, просторових та інших ресурсів колишніх «закритих» країн. Потрібно було подолати їх ізольованість за допомогою включення в світові господарські та політичні процеси [19].

Оскільки через пострадянський простір проходять важливі транспортні шляхи, які дозволяють найкоротшим чином з'єднати промислово розвинений Захід з багатими корисними копалинами

віддаленими районами Євразії на сході, а також такими важливими геополітичними гравцями, як Китай і Японія, у посиленні свого впливу тут зацікавлені найбільші світові лідери: Євросоюз і США – на заході, Туреччина, Іран, Китай і Японія – на сході. Неминучим стало посилення в регіоні позицій багатовікових геополітичних суперників Росії на півдні – Туреччини й Ірану, а також похвалення присутності в країнах Центральної Азії суміжних ісламських держав.

Інтеграційні ініціативи Росії на пострадянському просторі часто інтерпретуються Заходом як спроба нав'язати своє домінування слабким країнам та закріпити своє лідерство на пострадянському просторі. Підтримуючи традиційні зв'язки, які склалися на просторі колишнього СРСР Москва стимулює формування на цій основі нових економічних і політичних об'єднань у складі країн, що залишилися поза сферою євроінтеграційних процесів [20]. Особливо актуальною в XXI ст. стає для Росії проблема виведення з орбіти впливу західних країн і Туреччини України, Азербайджану та Грузії, в центральноазіатському регіоні – Киргизії й Узбекистану.

Позиції європейських країн пострадянського простору, з точки зору основних геополітичних і гео економічних чинників, схожі, тому потенційно мають подібну зовнішньополітичну орієнтацію щодо європейської політики та ініціатив стосовно даного регіону. Відповідно до теорії З.Бжезинського, ці країни є частиною євразійської «периферії», потенційним кордоном «атлантистської Європи» [21]. На думку С.Хантінгтона, лінія розподілу між католицько-протестантською і православною цивілізаціями проходить по території Білорусі та України. Хантінгтон вважає, що переважно православні традиції цих країн завадять їх успішній інтеграції у західні інститути [11]. Теоретик російської школи геополітики А.Дугін визнає, що території, до яких відносяться Білорусь, центральна частина України, Молдова, мають суперечливий геополітичний характер – географічно вони належать до південної частини Центральної Європи, а в культурному і конфесійному відношенні – до Росії-Євразії [22].

Білорусь найбільш схильна до поглибленої інтеграції у межах пострадянського простору, що продиктовано жорсткою економічною ситуацією на конкурентному європейському ринку, недостатністю власних ресурсів і усвідомленням глибокої взаємозалежності від кооперації з

Росією. Все це спонукає Білорусь до більш високого типу інтеграції на пострадянському просторі, що знайшло своє втілення у створенні союзу Росія-Білорусь.

Досить високий рівень кооперації з іншими країнами СНД характеризував і промислове виробництво України – за часів існування СРСР воно майже на 70% не виходило на кінцеву продукцію. Високий рівень енергомісткості виробництва формував залежність від російських і туркменських енергоносіїв.

За часів незалежності Україна припинила поставки електричної енергії з російської території і навряд чи найближчим часом їх відновить у зв'язку з підписаною угодою щодо інтеграції з енергетичною системою континентальної Європи. Однак і сьогодні 80% енергоносіїв, що споживаються в країні, завозяться з-за кордону (нафтопродукти з Білорусі, Польщі, Литви; газ зі Словаччини та Польщі; вугілля антрацитової групи – з Росії та Південної Африки; ядерне паливо – тепловиділяючі збірки – з Росії та Швеції).

Україна максимально включена в процес маятникової, сезонної і довгострокової трудової міграції, особливо інтенсивно у північні ресурсодобувні регіони Російської Федерації. Попри це, позицію України характеризує максимально негативне ставлення до розширення і прискорення інтеграції як з Росією, так і в рамках СНД, на основі багатосторонніх угод.

Україна схильна усвідомлювати себе як велика європейська держава і вимагає паритетного ставлення Росії. Інтеграційні ініціативи України на пострадянському просторі проявили себе створенням з Грузією, Азербайджаном і Молдовою нового регіонального блоку пострадянських країн – ГУАМ. До налагодження субрегіонального співробітництва, без участі Росії, ці країни свого часу спонукала незадоволеність позицією РФ щодо практичної складової економічної інтеграції.

Узбекистан і Туркменістан характеризують стримане ставлення до інтеграції з державами пострадянського простору, надія на свій сировинний потенціал, приховане прагнення до зміни балансу інтересів в регіоні шляхом пошуку економічних партнерів за межами СНД.

На економічну інтеграцію за межами пострадянського простору покладають надії й інші нові незалежні держави. Головним фактором, що визначає зовнішню політику Азербайджану і Грузії, стає каспійська нафта

та шляхи її транспортування. Вірменія, що у військово-політичному і оборонному відношенні орієнтується на Росію, в торгово-економічному і фінансовому відношенні максимально розгортається в бік Ірану, де існує сильна вірменська діаспора.

Південний Кавказ більшою мірою, ніж держави Центральної Азії, є зоною геополітичних інтересів Росії, характер яких визначається розташуванням регіону. Водночас неврегульованість великомасштабних конфліктів на території Південного Кавказу і в Чечні, обмеживши повноцінний транспортно-комунікаційний обмін, ускладнила соціально-економічну ситуацію та стимулювала зміну зовнішньоекономічних пріоритетів і зовнішньополітичної орієнтації країн регіону [23].

Країни Південного Кавказу (Азербайджан і Грузія) активно шукають шляхи інтеграції в систему світових господарських зв'язків, прагнучи брати участь у формуванні нової структури безпеки на основі НАТО. Вони зацікавлені в посиленні позицій Туреччини і європейських країн, а також вітають присутність економічних інтересів США в регіоні.

Розглядаючи ставлення пострадянських країн до перспектив трансформації пострадянського простору, слід зазначити, що нерідко регіональні і субрегіональні ініціативи здійснюються національними політичними елітами як засіб зміцнення їх позицій в середині своєї країни.

Зі зміною керівництва окремо взятої країни іноді радикально змінюється її зовнішньополітичний курс, що часто супроводжується і відмовою від колишніх домовленостей у межах регіонального об'єднання. Під впливом зовнішніх і внутрішніх пріоритетів прагнення окремих держав до інтеграції у межах пострадянського простору часто змінюється на протилежне, а сама можливість і необхідність інтеграції ставиться під сумнів навіть найбільш послідовними акторами цього процесу.

Прихильність владних еліт пострадянських держав принципам «багатовекторної дипломатії», їх схильність змінювати свої політичні уподобання й орієнтацію в залежності від поточної політичної кон'юнктури вкрай ускладнила процес консолідації євразійського простору Росією.

Різні моделі інтеграції, пропонувані провідними політичними силами (Росія, США, Євросоюз, КНР та ін.), не тільки конкурують між собою, але й у зіткненні різних концепцій і доктрин породжують серйозні протиріччя,

що відбивається на розвитку самих інтеграційних процесів і трансформації регіональних систем міжнародних відносин на всьому євразійському просторі.

Євросоюз виступав за ЄС-центричну модель Великої Європи і Євразії. У рамках такої конструкції усі європейські країни, за винятком Росії, у тій чи іншій мірі асоціюються з ЄС, приймають (повністю або частково) його нормативну і регулятивну базу і стають, по суті, частиною багатонаціональної спільноти Євросоюзу. Однак в умовах формування багатополярного світу (перетворення АТР на центр світового економічного і політичного тяжіння і розвороту до Азії), ЄС-центрична модель євразійського простору все менш відповідає сучасним реаліям.

Як вважає польський політолог Я.Корейба, «з точки зору створення структурної бази для зміцнення позиції Європи в світовій політиці в перспективі ХХІ ст., 1990-і і 2000-і роки можна вважати періодом грандіозного упущення, яке все більшою мірою стає каталізатором релятивної деградації Європи в цілому і окремих європейських країн у міжнародних справах» [24]. У процесі трансформації європейської політики в той період було втрачено шанс створення єдиного інтеграційного центру для всіх країн сучасної Європи. У результаті, на початок другого десятиліття ХХІ ст. існує декілька альтернативних об'єднань (ЄС і ЄАЕС), які претендують на одні й ті ж географічні простори і на одні й ті ж сфери наднаціональної взаємодії.

Логіка розвитку інтеграційного процесу в Європі вимагає, щоб ЄС і Росія, по-перше, співпрацювали на двосторонній основі, а по-друге – залучили до проекту співпраці спільних сусідів, щоб надати процесу інтеграції широкий, а в перспективі і пан'європейський характер. Інтеграція буде неповною до тих пір, поки існує «сіра зона» країн, затиснутих між Євросоюзом і Росією і не включених в загальний процес [25]. Однак на даний момент між Москвою і Брюсселем немає згоди щодо загальних правил і єдиних організаційних рамок для загальноєвропейського інтеграційного процесу. Проекти, пропонувані Заходом і Росією країнам спільного сусідства (Україні, Білорусі, Молдові, Грузії, Вірменії, Азербайджану), що залишаються в «сірій зоні», носять конкурентний характер і ставлять дані держави перед жорсткою альтернативою.

Вироблення спільного бачення Великої Європи та Євразії і побудова на цій основі нових відносин сьогодні ускладнено, у тому числі, і неясністю подальших перспектив розвитку самого Євросоюзу. Політико-економічна ситуація штовхає ЄС на формування тісного співтовариства зі Сполученими Штатами. Зближення ЄС із США поглиблює розкол у Великій Європі, оскільки системна конфронтація Росії і США навряд чи може бути переборною у найближчому майбутньому. На думку російських експертів, «ідея спільного економічного і людського простору, простору безпеки від Лісабона до Владивостока, проголошувана Росією і ЄС з кінця 1980-х рр., втрачає політичну релевантність і з кожним днем стає все менше здатною до практичної реалізації» [26].

На офіційному рівні Москва говорить про вибудовування рівноправного партнерства двох полюсів Великої Європи – ЄС і ЄАЕС. У той же час позиція США, ряду європейських країн і Туреччини спрямовані на витіснення Росії з регіону. Зважаючи на виражену конкуренцію на євразійському просторі, ряду великих економічних центрів сили, перш за все Євросоюзу та Росії, сучасний процес інтеграції важко назвати збалансованим.

Суперництво Росії і ЄС за лідерство на пострадянському просторі підсилює позиції зовнішніх, неєвропейських гравців, веде до погіршення відносин між двома полюсами інтеграції та дестабілізації системи міжнародних відносин в Європі. При динамічному зростанні значення і впливу неєвропейських гравців, а також посиленні ряду кризових явищ усередині пострадянських держав, зміцнення позиції кожної з держав ЦСЄ окремо і континенту в цілому безпосередньо залежить від втілення можливості ефективної і вигідної для всіх кооперації.

Спроби національних лідерів нових незалежних держав маневрувати між центрами сили в умовах, коли простір для маневру під впливом глобалізації економіки і глобального характеру зовнішньополітичної конкуренції звужується, ведуть до наростання хаотизації міжнародних відносин. У турбулентних умовах формування багатополярного світу, коли численні виклики внутрішньо- і позаєвразійського походження несуть загрозу для безпеки і економічної стабільності усього континенту, центрам сили варто орієнтуватися не стільки на перетягування країн «спільного сусідства» у власні інтеграційні орбіти, скільки на забезпечення стабільності і безпеки у регіоні. Для збереження загальноєвропейської

стабільності та забезпечення економічного розвитку в умовах глобальної взаємозалежності необхідна тісна і прагматична співпраця усіх центрів сили.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский – М. : Международные отношения, 1998. – 256 с.
2. Бураковский И.В. Экономическая интеграция и безопасность на постсоветском пространстве // Мечи и орала: Экономика национальной безопасности Беларуси и Украины / под ред. Р. Легволда, С. Уолландер. М. : Интердиалект+, 2004. – С. 222–223.
3. Вардомский Л.Б. Регионализация постсоветского пространства / Л. Вардомский. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1412000340>.
4. Ирхин А.А. Постсоветское пространство: геополитические параметры и методология моделирования интеграционных процессов / А.А. Ирхин. – Режим доступа: <http://rusprostranstvo.com/article/view/120>.
5. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу та Україна / В.В. Копійка. – К. : Логос, 2008. – С. 300.
6. Либман А.М. Модели экономической дезинтеграции. Интеграция и дезинтеграция / А.М. Либман, Б.А. Хейфец. – Режим доступа: http://eabr.org/general/upload/docs/publication/magazine/no2_2011/n2_2011_2.pdf.
7. Прусаускас А. К вопросу о формировании Евразийского союза: теоретический аспект / А. Прусаускас. – Режим доступа: http://www.perspektivy.info/rus/gos/k_voprosu_o_formirovanii_jevrazijskogo_sojuza_teo_relicheskij_aspekt_2012-03-23.htm.
8. Россия в интеграционных процессах на постсоветском пространстве: уроки, перспективы, трудности (ситуационный анализ). – Режим доступа: <http://www.imemo.ru/df/publ/2007/07014.pdf>.
9. Стержнева М. Интеграция и вовлечение как инструменты глобального управления / М. Стержнева. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/seventh/002.htm>
10. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю.В. Шишков. – М. : III тысячелетие, 2001, – 480 с.
11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
12. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / А. Этциони. – М. : Ладомир, 2004. – 384 с.
13. Мальгин А.В. Политика ЕС в отношении европейских стран СНГ // Европейский союз и европейские страны СНГ / под ред. В. Грабовски, М. Наринского, А. Мальгина. – М. : МГИМО (У) МИД РФ, 2002. – 511 с.
14. Уилсон Э., Ронтоянни К. Безопасность или процветание? Пути, которые выбирают Беларусь и Украина // Мечи и орала: экономика национальной безопасности Беларуси и Украины / под ред. Р. Легволда, С. Уолландер. – М.: Интердиалект+, 2004. – С. 28.
15. Вардомский Л.Б. Проблемы и перспективы регионального сотрудничества на постсоветском пространстве // Европейский союз и европейские страны СНГ / под ред. В. Грабовски, М. Наринского, А. Мальгина. – М.: МГИМО (У) МИД РФ, 2002. – С. 88.
16. Добровольська А.Б. Трансформація пострадянського простору як чинник регіоналізації Євразії в умовах формування багатопольярного світу /

- А.Б. Добровольська // Стратегії зовнішньої та безпекової політики провідних міжнародних акторів: збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова. – К. : ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України», 2017. – С. 114-123.
17. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / З.Бжезинский. – М. : Международные отношения, 2005. – 288 с.
 18. Легволд Р. Соединенные Штаты, Европейский союз, НАТО и экономические аспекты безопасности Украины и Беларуси // Мечи и орала: экономика национальной безопасности Беларуси и Украины / под ред. Р. Легволда. С. Уолландер. – М. : Интердиалект+, 2004. – С. 225.
 19. Богатуров А.Д., Аверков В.В. История международных отношений (1945–2008 гг.). – М.: МГИМО – Университет, 2009. – 71 с.
 20. Тренин Д.В. Россия пересматривает свою роль в мире и свои отношения с Западом // Одиночное плавание / под ред. Д.В. Тренина. – М. : Московский центр Карнеги, 2009. – С. 73.
 21. Геостратегия США для Евразии. – Режим доступа: <https://textbooks.studio/uchebnik-geopolitika/geostrategiya-ssha-dlya.html>.
 22. Дугин А.Г. Основы геополитики. Часть 4. Геополитическое будущее России. / А. Дугин. – Режим доступа: <http://grachev62.narod.ru/dugin/chapt04.htm>
 23. Маликова Н.Р. Национальные интересы России и стран Евразии в контексте обеспечения региональной безопасности СНГ / Н.Р. Маликова. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/Departments/CIS/Conf/Malikova.htm>.
 24. Корэйба Я.В. Международные организации как катализатор интеграционного выбора государств постсоветского пространства в Европе / Якуб Корэйба. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/06/08/1271745048/8.pdf>
 25. Хауккала Х. Завтра уже наступило // Россия в глобальной политике. 27.10.2007 / Хиски Хауккала. – Режим доступа: http://www.globalaffairs.ru/number/n_9658
 26. Суслов Д. В разных пространствах: новая повестка для отношений Россия-ЕС // Россия в глобальной политике. 01.07.2006 / Дмитрий Суслов. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/valday/V-raznykh-prostranstvakh-novaya-povestka-dlya-otnoshenii-RossiyaES-18256>